

ВІДГУК
на дисертацію
Аталієвої Алли Олександрівни
«ВЗАЄМОДІЯ СТРЕСУ ТА ОСОБИСТІСНИХ ФАКТОРІВ ПРИ
ХІМІЧНІЙ ЗАЛЕЖНОСТІ»
представлену на здобуття наукового ступеня кандидат психологічних
наук за спеціальністю
19.00.04 – медична психологія

Дисертаційне дослідження, що розглядається, присвячено актуальній науково-практичній проблемі - вивченню взаємодії стресу (негативних подій життя) і особистісних факторів у осіб з хімічною залежністю і розробці комплексу заходів психологічної корекції. Постановка такого питання на рівні окремого дослідження дисертаційного рівня може бути визнане як таке, що відповідає соціальній значущості проблеми, так і необхідності уточнення окремих методологічних позицій медичної психології.

Як визначає авторка, метою дослідження було обґрунтування психокорекційних заходів для роботи з хімічними адиктами в рамках програми «12 Кроків» на основі поглиблення наукових уявлень щодо ролі особистісних чинників та стресу у формуванні особистості хімічного адикта. Постановка такого питання нам вважається достатньо новітньою в українській медичній психології, з огляду на фрагментарність досліджень, присвячених Мінесотській моделі «12 кроків».

З огляду на зміст роботи, слід погодитися з авторкою щодо теоретичної новизни та значення дослідження, що полягають у: розширенні теоретичних уявлень щодо функціонування зрілої особистості, особистісних факторів стресостійкості/вразливості, модеруючої ролі особистісних чинників на вплив стресової травматизації при формуванні хімічної залежності.

Авторкою достатньо змістовно представлено наукову новизну одержаних результатів, зокрема щодо визначення ролі ранньої травми на розвиток хімічної адикції, а саме: вирішальним фактором ранньої травми є відсутність або недостатність емпатійної модерації якості дитячо-батьківських стосунків та проблеми побудови прихильності. Зазначено, що подальшого розвитку дістало типологія осіб з хімічною адикцією, а саме: «вразливо – конфліктні», «тривожно – агресивні» та «імпульсивно-реактивні». Як позитивне слід оцінити запропоновану систему психокорекційних заходів для представників кожного типу хімічної залежності.

Практичне значення одержаних результатів полягає у створенні психокорекційних заходів в рамках програми 12 Кроків, впровадження

алгоритму надання соціальної підтримки та консультування залежних від психоактивних речовин.

Такі положення наукової новизни, теоретичного та практичного значення в цілому засвідчують дисертабельність роботи А.О. Аталієвої, отже є предмет для дискусії та обговорення.

Роботу побудовано за класичною схемою, етапи реалізації дослідницьких завдань представлено в трьох розділах та адекватно узагальнено в висновках. Основні положення дисертації представлено в достатній кількості наукових праць авторки, презентовано на наукових конференціях, впроваджено в діяльність організації.

Проаналізуємо основні положення дисертації, представлені за розділами.

В першому розділі «Теоретичні засади вивчення впливу стресу на особистість при хімічній залежності» хімічну залежність представлено як психологічний феномен. Авторкою проаналізовано розвиток концепцій адиктивної поведінки, сучасний стан проблеми вивчення індивідуально-особистісних особливостей хворих із залежністю від психоактивних речовин. Достатньо змістовно розкрито проблему стресового навантаження в онтогенезі здорової і залежної особистості. В цілому, можна погодитись з думкою авторки, що теоретичне дослідження, в цілому, направлене на визначення модераторної функції особистісних чинників, особливостям міжособистісного стресу, на виявлення його видоспецифічних типів, що призводять до розвитку залежної поведінки, на типологію залежної особистості.

У другому розділі «Організація і методи дослідження» запропоновано дослідницьку модель, яка обґрунтовує дизайн дослідження взаємодії стресу та особистісних факторів при хімічній залежності, надано соціально-демографічну характеристику вибірки, обґрунтовано психодіагностичний інструментарій. Як найбільше вагомий результат, представлений в розділі можна вважати запропоновану А.О.Аталієвою модель взаємодії стресу та особистісних факторів при хімічній залежності (рис. 2.4 – стор.76-78). Згідно з моделлю, у якості основних чинників, що впливають на формування хімічної залежності (алкоголізм та наркоманія), визначено три категорії чинників, а саме: негативні життєві події різних періодів життя (0 – 6 років, 7 – 14 років, 15 – 18 років, 19 років та більше), серед яких найбільша увага приділяється стресам раннього періоду життя. У якості компонентів особистості, які піддаються впливу стресу, виступають особистісні риси, які характеризують усвідомлюваний рівень психіки, а також неусвідомлювані тенденції психіки. В моделі репрезентовано взаємодію цих чинників одне з одним та модеруючий

ефект особистісних рис та неусвідомлюваних тенденцій, що згідно зі схемою, в кінці кінців призводить до хімічної залежності.

У третьому розділі «Модеруюча роль особистісних чинників: взаємодія особистісних особливостей і стресової травматизації, як фактор формування хімічної залежності» представлено емпіричні дані проведеного дослідження. Здійснено аналіз особистісних особливостей як чинників формування хімічної залежності та проведено вивчення стресового навантаження осіб з хімічною адикцією на різних етапах життєвого шляху, наведено типологію осіб з хімічною залежністю, обґрунтовано психокорекційні заходи, що специфічні для кожного типу. Як найбільше значуще слід зазначити, що авторкою розроблено формулу, що дозволяє прогнозувати належність до групи осіб з хімічною залежністю та узагальнено прогностичну цінність регресійних моделей, що пов'язують негативні життєві події з адиктивною поведінкою. Виділено класи осіб з хімічною адикцією, специфікація та апробація відповідних психокорекційних заходів в рамках програми «12 Кроків».

Слід також зазначити високий рівень опрацювання емпіричного матеріалу. В дослідженні використано складні та адекватні до завдань методи математико-статистичного аналізу. Можу сказати, що це одна з небагатьох наукових праць теоретичні конструкти якої цілком відповідають емпіричним референтам.

Автореферат дисертації відповідає її змісту.

Попри позитивну оцінку дисертаційної роботи А.О.Аталієвої хочу висловити кілька питань, які можуть стати приводом для дискусії.:

1. В теоретичній частині роботи бажано було би представити теоретичну модель досліджуваної проблеми та уточнити зміст самої ідеї «взаємодії» стресу та особистісних факторів. Оскільки часом незрозумілим лишається постановка питання про взаємодію, чи вона зводиться до модеруючої ролі особистісних чинників, чи до предиспозиційних. Тому прошу уточнити зміст модерації та предиспозиції на рівні теоретичних узагальнень та конкретизувати поняття взаємодії в такому контексті.

2. В завданнях дослідження можна було би більше конкретно уточнити ідею програми «12 Кроків», як про це зазначено в меті дослідження.

3. Авторкою запропоновано та обґрунтовано типологію осіб з хімічною адикцією, а саме: «вразливо – конфліктні», «тривожно – агресивні» та «імпульсивно-реактивні». Прошу уточнити, чи враховано можливість нозоспецифічності такої типологізації.

4. Розуміючи, що «з класикою не спорять», чи не з'явилися підстави, або можливості перегляду окремих положень моделі «12 Кроків», з огляду на результати Вашого дослідження.

Зазначу, що поставлені питання жодним чином не знижують цінності дисертаційного дослідження, переважно, розкривають його перспективи.

В цілому, аналізу рукопису дисертації Аталієвої Алли Олександрівни дозволяє констатувати, що науковий здобуток автора відповідає вимогам до дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук, які визначені «Порядком присудження наукових ступенів», затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567 зі змінами.

Таким чином, є ґрунтовні підстави для висновку, що дисертація «Взаємодія стресу та особистісних факторів при хімічній залежності», є самостійною, завершеною науковою працею, яка містить нові наукові результати, що мають значуще теоретичне та практичне значення, а її авторка Аталієва Алла Олександрівна заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.04 - медична психологія.

Офіційний опонент:

**Доцент кафедри загальної і медичної психології
Національного медичного університету
імені О.О. Богомольця,
к.психол.н., доцент**

В.Є. Луньов

